

Sergiu SUVAC

ELEMENTE ISTORICO-ETNOGRAFICE ALE BISERICII „NAȘTEREA MAICII DOMNULUI” DIN LOCALITATEA BRĂNEȘTI, RAIONUL ORHEI<https://doi.org/10.52603/rec.2022.32.15>**Rezumat****Elemente istorico-etnografice ale Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din localitatea Brănești, raionul Orhei**

Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Brănești, raionul Orhei, construită între anii 1911–1928, este amplasată nu departe de centrul satului. În jurul acesteia este un cimitir, unde pot fi descoperite familii foarte vechi moldovenești, dar și un loc unde au fost înmormântați germani după o bătălie sângeroasă din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Biserica este construită din piatră extrasă din minele de calcar de la periferia localității. Reprezintă un stil arhitectural rusesc, îmbinat cu motive și ornamente tradiționale moldovenești. Planul axial-longitudinal al bisericii este compus din trei părți: vestibulul pătrat, fața dreptunghiulară centrală și altarul fațelat. Deasupra pronausului Bisericii se ridică o clopotniță în două niveluri, care reprezintă principalul accent compozițional al complexului ecleziastic. Laturile clopotniței sunt îmbogățite cu deschizături arcuite, iar partea de încoronare a clopotniței este reprezentată de un element geometric tetraedric, cu o cupolă spațioasă. Interpretarea laconică, chiar seacă a volumului clădirii este îmbogățită cu elemente decorative, iar atenția este acordată intrării în curtea Bisericii. La intrarea în Biserică, deasupra ușii este lucrat în piatră un arc profilat și un fronton triunghiular.

Cuvinte-cheie: biserică, arhitectură, istorie, etnografie, clopotniță, stâlpi de piatră.

Резюме**Историко-этнографические элементы церкви Рождества Богородицы в с. Брэнешть Орхейского района**

Церковь Рождества Богородицы в с. Брэнешть Орхейского района, построенная в 1911–1928 гг., находится недалеко от центра села. Вокруг нее расположено кладбище, где можно обнаружить очень старые захоронения представителей молдавских семей, а также место, где хоронили немцев после кровопролитного боя во время Второй мировой войны. Церковь построена из камня, добытого в известняковых шахтах на окраине села. Она выполнена в русском архитектурном стиле в сочетании с традиционными молдавскими мотивами и орнаментами. Продольно-осевой план церкви состоит из трех частей: квадратного притвора, центрального прямоугольного нефа и алтаря. Над пронаосом храма возвышается двухъярусная звонница, представляющая главный композиционный центр церковного комплекса. Боковые стороны звонницы снабжены арочными проемами, а венчающая ее часть представлена четырехгранным геометрическим элементом с объемным куполом. Лаколично и строго выполненное здание храма обогащено декоративными элементами; внимание уделено входу в церковный

двор. При входе в церковь над дверью высечены в камне профилированная арка и треугольный фронто́н.

Ключевые слова: церковь, архитектура, история, этнография, колокольня, каменные столбы.

Summary**Historical-ethnographic elements of the Church “The Nativity of the Mother of God” in Brănești, Orhei District**

The Church of the Nativity of the Mother of God in Brănești, Orhei district, built between 1911–1928, is located not far from the center of the village. There is a cemetery around it, where very old Moldovan families can be found, but also a place where Germans were buried after a bloody battle during the Second World War. The church is built of stone extracted from the limestone mines on the outskirts of the village. It represents a Russian architectural style, combined with traditional Moldovan motifs and ornaments. The axial-longitudinal plan of the church is composed of three parts: the square vestibule (narthex), the central rectangular nave and the faceted altar. A two-tiered belfry rises above the pronaos of the Church, which is the main compositional focus of the ecclesiastical complex. The sides of the belfry are enriched with arched openings, and the crowning part of the belfry is represented by a tetrahedral geometric element with a spacious dome. The laconic, even dry interpretation of the volume of the building is enriched with decorative elements, and attention is paid to the entrance to the Church yard. At the entrance to the Church, a profiled arch and a triangular pediment are carved in stone above the door.

Key words: church, architecture, history, ethnography, bell tower, stone pillars.

Credința și cultura strămoșilor noștri nu le permitea să existe fără a se închina Domnului. În practica istorică a neamului nostru românesc, religia și închinarea către tot ce este sfânt predomină de secole bune. Aceste ritualuri de transmitere a unor semnale, de venerare a lui Dumnezeu se făceau regulat de către strămoși, și de către noi. Problema principală era însă locul unde trebuia să fii cu trupul și sufletul. De aceea, în fiecare localitate unde se aflau creștini ortodocși, crearea unui lăcaș de cult, supranumit și Casa Domnului, Biserică, era principalul obiectiv al credincioșilor unde poposeau ori de câte ori aveau nevoie să se refugieze și să mediteze în liniștea Domnului. Bisericile erau construite din lemn apoi din piatră. Cele din lemn erau construite inițial simple, exact ca și o casă de locuit cu clopotniță separată (Bâzgu 2013: 52). La

începutul sec. al XIX-lea, în construcția bisericilor din lemn se produc mari schimbări. Ele își pierd simplitatea, fiind înzestrate cu clopotnițe și turle. Planul ia forma crucii înscrise și dispare definitiv planul longitudinal. Este prezent un eclectism stilistic (Manică 2014: 21).

În localitatea Brănești, raionul Orhei, la fel se subînțelege că a existat asemenea lăcaș care s-a păstrat în amintirea localnicilor doar cu potențialul loc unde se afla. Din necesitate de informație la acest capitol, am vizitat ANRM, în vederea extragerii unor informații în acest sens. Mare a fost mirarea când s-a aflat că există anumite inventare destinate bisericilor vechi din județul Orhei, însă informația este indescifrabilă în contextul degradării avansate a documentelor. Respectiv am încercat să vizităm câteva persoane, cele mai în vârstă din localitate, care ar putea spune cu aproximație ce biserică a existat, sau detalii despre aceasta.

Am stabilit că a existat o biserică cu hramul „Înălțarea Domnului”, lăcaș amintit și de Constantin Tomescu în catagrafia de la 1820. Acesta menționează că: *satul Brăneștii, au luat numire den vechimi, așăzat de 40 ani. Parte bisericească rusăeni: 3 gosp., 5 burlaci, 5 fime; mazări: 1 gosp., 1 burlac, 1 fime; malorusăeni: 52 gosp., 73 burlaci, 98 fiemi. 1 biserică cu numele cu hram Înălțării Domnului...* (Tomescu 1931: 6). Paradoxal lucru se întâmplă în anul 1851, de unde aflăm din unele condici ale Bisericii de la Butuceni, că din Brănești s-au dus la cununie mai multe perechi de miri (Arhiva MEINM, Inv. 4372-24, f. 9, f. 13). Acest fapt ar demonstra cele scrise de noi, că lăcașul sfânt din Brănești nu exista în anii 1850–1900.

Însă, Biserica din Brănești este amintită în anul 1859 într-un document, o listă a locurilor populate din Gubernia Basarabia (Списки 1861). Alte argumente că a existat biserică de lemn în localitatea Brănești, susțin bătrânii, sunt descoperirile de cărbunii arși în timpul săpăturii fundamentului bisericii actuale în 1928, de la cel puțin un lăcaș ars, dar existent anterior. Plus la aceasta, sunt crucile de piatră amplasate la mormintele răposaților, care au peste 250 de ani. O altă dovadă concludentă a existenței bisericii de lemn în localitate, confirmată de mai mulți bătrâni, ar fi faptul că în preajma actualului lăcaș este situată o construcție sub formă pătrată, înaltă de cca. 2,5 metri cu diametru de 2 metri, iar pe acesta este amplasată o cruce cu un an rău identificat de noi, iar bătrânii spun că anume acolo era un pristolnic al unei biserici de lemn arsă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar prin

această construcție de piatră, localnicii au dorit să marcheze locul fostului lăcaș. În anul 1910 toți cei 391 de credincioși ortodocși din Brănești vin la serviciile divine de la Biserica din Ivancea, sau din alte sate vecine (Tabuică, Magola 2005: 265), iar despre Biserica din Brănești nu se pomenește în documente, ceea ce ne-ar duce cu gândul că a fost distrusă sau arsă.

Biserica actuală „Nașterea Maicii Domnului” din localitatea Brănești, raionul Orhei a fost construită între anii 1911–1928. Aceasta este construită din piatră albă, prelucrată de către zidari iscusiți (Imag. 1). Piatra prelucrată de către zidari reprezintă un simbol (Antonescu 2009), care ne arată că, indiferent de starea noastră naturală, toți putem să ne îmbunătățim, prin ceea ce facem și prin ceea ce viața face cu noi. Învățăturile și cunoașterea dobândite de-a lungul vieții nu sunt altceva decât ornamentele care se adaugă asupra pietrei umane, iar greutățile și bucuriile prin care trecem sunt focul prin care piatra este prelucrată din starea ei natură într-o alta, prin care o piatră brută este transformată în ceva mai frumos (Sudițoiu 2014). Biserica în sine reprezintă un edificiu impunător, construit de zidari, care aveau arta prelucrării pietrei în mâinile acestora (Imag. 2). Deși localitatea se află într-o zonă silvică, carierele de piatră din apropiere au oferit și oferă meșterilor pietrari din partea locului posibilitatea de a lucra cu piatră fină, extrasă după dimensiunile dorite (Imag. 3). Respectiv zidarii acestui lăcaș au avut posibilitatea de a imprima peisajului, o amprentă vernaculară de cultură a pietrei. Fiind amplasată nu departe de centrul satului, în jurul Bisericii este un cimitir, unde printre crucile executate tot în piatră de meșterii locali pot fi descoperite familii foarte vechi moldovenești, dar și un loc unde au fost înmormântați germani după o bătălie sângeroasă din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Biserica, spun localnicii bătrâni, nu a activat în permanență, fiind închisă în anul 1958 și redeschisă la sfârșitul anilor '80, fiind reparată și închinată Domnului cu hramul Nașterea Maicii Domnului (Imag. 4). Reprezintă un stil arhitectural rusesc, îmbinat cu motive și ornamente tradiționale moldovenești. Planul axial-longitudinal al bisericii este compus din trei părți:

- vestibulul pătrat,
- fața dreptunghiulară centrală,
- altarul fațelat.

Deasupra pronausului Bisericii se ridică o clopotniță în două nivele, care reprezintă principalul accent compozițional al complexului ecleziastic.

Laturile clopotniței sunt îmbogățite cu deschizături arcuite, iar partea de încoronare a clopotniței este reprezentată de un element geometric tetraedric, cu o cupolă spațioasă. Interpretarea laconică, chiar seacă a volumului clădirii, este îmbogățită cu elemente decorative, iar atenția este acordată intrării în curte, ograda Bisericii. La intrarea în Biserică, deasupra ușii este lucrat în piatră un arc profilat și un fronton triunghiular (element de arhitectură, alcătuit dintr-o cornișă curbă sau frântă, care se găsește deasupra intrării unui edificiu, deasupra unei uși etc). Ambele părți laterale ale construcției sunt identic decorate, toate ferestrele fiind arcuite, iar în partea centrală acestea sunt combinate cu benzi decorative și arcade proeminente (Arhiva AIRM). Intrarea în ograda Bisericii se face printr-o poartă mare, în cazul serviciilor divine mai mari și o altă poartă alăturată, de dimensiuni mai mici, pe unde intră enoriașii la slujbă. Acestea sunt prinse de stâlpi ciopliți în piatră de către meșteri locali, care sunt priviți într-un ansamblu arhitectural armonizat perfect cu arhitectura Bisericii. Din interviurile noastre realizate cu unii bătrâni din sat precum Cebotari Gheorghe (1928–2021), Botnari Ion Petru (1929–2020), Mutu Elena (1923–2022), am stabilit că stâlpii de la poarta Bisericii sunt făcuți în aceeași perioadă cu lăcașul. Din spusele lui Victor Tarnovschi, pietrar din localitate, constatăm că stâlpii, care la prima vedere par a fi ciopliți dintr-un bloc unitar, sunt construiți din patru elemente. Dintr-un interviu realizat (20.04.2022) cu acest meșter popular, constatăm că *(stâlpii nu sunt greu de construit dacă ai un model și știi cum dorești să arate produsul final. Bucățile de calcar („cotileți”), mai întâi se clădesc pentru a da o formă stâlpului, dar nu în întregime (aproximativ 60% din stâlp), ca să urmeze separat cioplirea figurii din vârful stâlpului și fixarea acesteia pe bază...)*. Calculele matematice efectuate de meșterii populari în procesul de construcție a stâlpilor avea un caracter crucial în planificarea simetriei și dimensiunilor acestor forme de artă populară, dar aceste competențe erau dezvoltate odată cu practica și măiestria pietrarului. Blocurile de piatră pentru modelarea florilor, coloanelor, parapetelor sunt aduse din mină în atelier, unde începe procesul de creație și niciodată nu se știe care va fi produsul final, deoarece motivul ornamentului cu elemente vegetale sau geometrice se naște din factura pietrei, dispoziția sau inspirația meșterului (Miron 2013: 10-11). Din spusele meșterului Victor Tarnovschi, sustragem ideea că stâlpii de la intrarea în lăcaș,

dar și alții precum cei de la porțile gospodariilor de prin zonă, au propriu-zis patru elemente distinctive în construcția acestora:

1. *Baza / temelia* care este o bucată mare de calcar aproximativ până la (1000x1000x800 mm), are rolul de fundament a stâlpului și nu îi permite acestuia să se încline sau să se clatine.

2. *Coloana propriu-zisă* este construită din *cotileți* mai mici, dimensiunile cărora variază (390x190x188 mm sau 490x190x240 mm), fiind consolidați între ei cu ciment sau mortar pentru a asigura durabilitatea și caracterul solid al stâlpilor.

3. *Placa de legătură* reprezenta o bucată mai mare de calcar, foarte des era întreagă, alteori din 3–4 straturi de piatră, având dimensiunile laterale aproximativ egale cu cele ale bazei și comportă o funcție dublă: pe de o parte reprezenta coloana simetrică cu baza ce întărea construcția, iar pe de altă parte oferea un suport perfect, o platformă pentru floarea de piatră din vârful stâlpului. Ca să fie evidențiată, meșterii populari i-au dat un aspect diferit de stâlpul propriu-zis, prin cioplire pronunțată, evidențiată la colțuri sau chiar lăsată să iasă în-afara stâlpului cu (5–10 cm). Pentru a da măiestrie stâlpilor, această placă de legătură s-a făcut etajat în 4 trepte de cca 10 cm fiecare. Astfel era asigurată vizibilitatea elementului floral din vârful stâlpului.

4. *Floarea de piatră* este elementul cheie al sistemului articulat construit de către meșteri, dar și cea mai complexă figură arhitecturală a stâlpilor de poartă. Aceasta este o imagine stilizată tridimensională a trandafirului (rozei), fiind îmbogățită cu elemente cioplite.

Începând cu anii '90 ai secolului XX și până acum, enoriașii localității inspirați și coordonați de preotul din localitate, Postolache Mihail, an de an intervin în repararea (Imag. 5), conservarea și promovarea (Imag. 6) acestui monument de arhitectură, aflat în Registrul Monumentelor Ocrotite de Stat.

Referințe bibliografice

Arhiva Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor (AIRM), Biserica din s. Brănești, Orhei.

Arhiva Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei. Inv. 4372-24. Condica dată bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din satul Butuceni, județul Orhei pentru a scrie într-însa cercetările la cununii, f. 9, f. 13.

Antonescu R. Dicționar de Simboluri și

Credințe Tradiționale Românești. <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Antonescu-Romulus-Dictionar-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti.pdf> (vizitat 28.10.2022).

Bâzgu E. 2013. Tipologia bisericilor de lemn din Moldova medievală (în lumina izvoarelor scrise). În: Buletin Științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie, nr. 19 (32), p. 45-60.

Manică V. 2017. Asemănări și deosebiri în construcția bisericilor de lemn din centrul și sudul Republicii Moldova. În: Materialele Conferinței științifice internaționale Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în cercetare și educație. Chișinău, 2017, 16 noiembrie, p. 20-21.

Sudițoiu A. Simbolistica unei pietre. Articol pe <https://suditoiu.wordpress.com/2014/11/17/simbolistica-unei-pietre/> (vizitat 28.10.2022).

Tomescu C. N. 1931. Catagrafia Basarabiei la 1820. 127 sate din Ținutul Orhei. Chișinău: Cartea Românească (Tipografia Eparhială).

Tabuică R., Magola A. 2005. Condiții de cercetare prenuptțială în colecțiile Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău. În: Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei, vol. V, Iași, p. 253-270.

Списки. 1861. Списки населенных

мест Российской империи, составленные и издаваемые Центральным Статистическим Комитетом Министерства Внутренних дел. III. Бессарабская область. Санкт-Петербург. / Spiski. 1861. Spiski naselennykh mest Rossiyskoy imperii, sostavlenyye i izdavayemye Tsentral'nyim Statisticheskim Komitetom Ministerstva Vnutrennikh del. III. Bessarabskaya oblast'. Sankt-Peterburg.

Sergiu Suvac (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

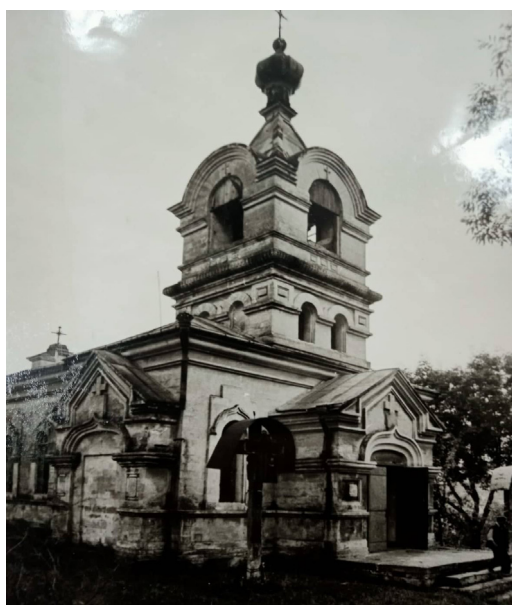
Серджиу Сувак (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Sergiu Suvac (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

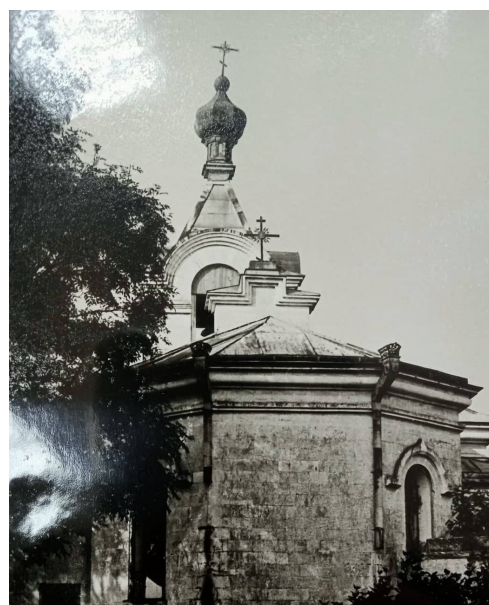
E-mail: suvacsuvac6@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8662-7450

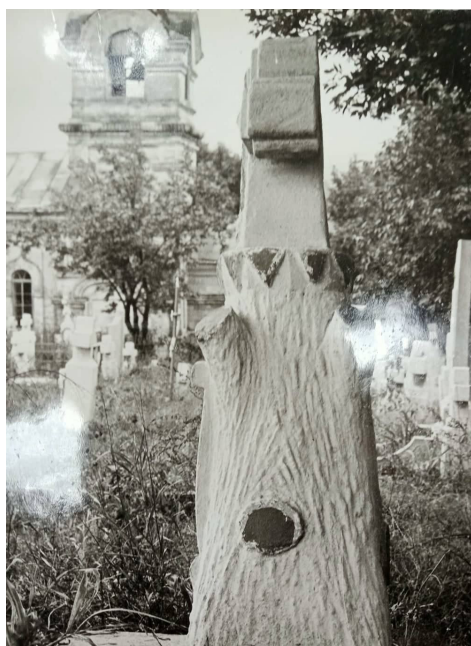
Anexă

Imaginea 1. Partea laterală a Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din satul Brănești, raionul Orhei în anii 1970–1980

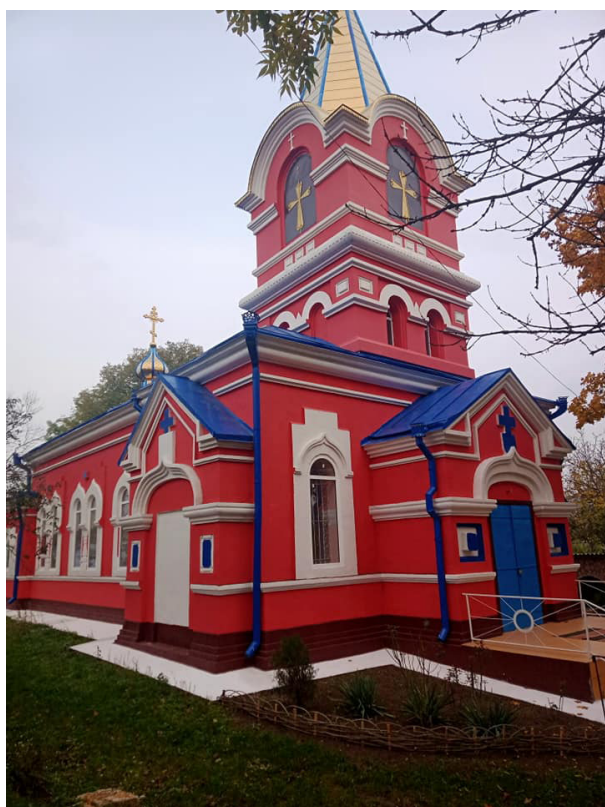
Imaginea 2. Partea din spate a Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din satul Brănești, raionul Orhei în anii 1970–1980

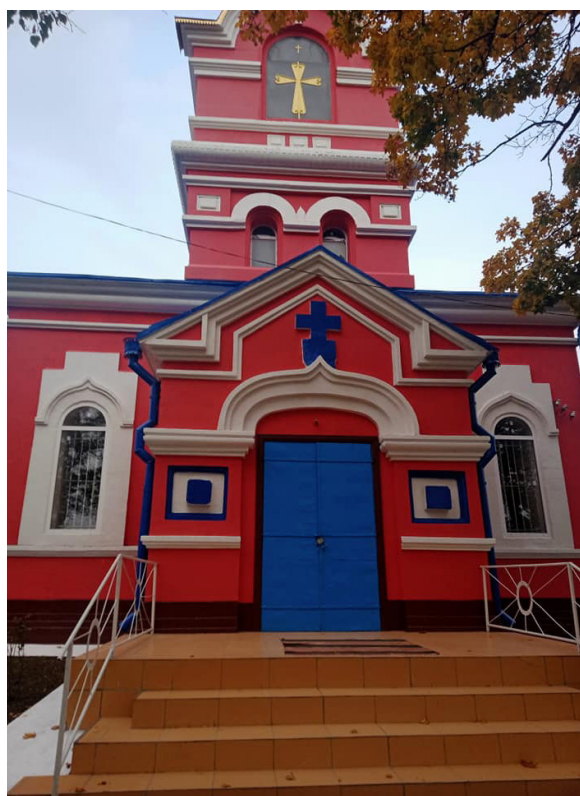
Imaginea 3. Partea laterală a Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din satul Brănești, raionul Orhei în anii 1970–1980, fotografiată din cimitirul care o înconjoară (Arhiva AIRM)

Imaginea 4. Biserica Nașterea Maicii Domnului din s. Brănești, anii 2000–2010 (foto: Suvac Sergiu)

Imaginea 5. Partea laterală a Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din s. Brănești, anul 2020 (foto: Suvac Sergiu)

Imaginea 6. Fața Bisericii „Nașterea Maicii Domnului” din s. Brănești, anul 2020 (foto: Suvac Sergiu)